THE SAINT OR THE CHRISTOPHORIC MAN AND HIS ICONIC REFLECTION

Gabriel V. Ciofu

PhD Student, „Ovidius" University of Constanța

Abstract: The Saint or the christophoric man and his iconic reflection. Man has been a leitmotif of most religions, philosophical systems and ideologies from the dawn of creation to the present moment, and anthropology has acquired varied dimensions over time depending on the socio-spiritual branch, conceptions, perspectives and subjective interests. The anthropos, not being inspired (divinely favored) or even revealed (directly involved in divine discovery), knows nothing (cf. Alexandre François Malbranche); he seeks, but does not discover, but is revealed to him and receives, as he neither creates, but only imitates. "Man does nothing but reflect in letters, in music or in philosophy patches of transcendence"[1], and art in general, and iconography in particular, becomes a vehicle of transcendence, a true "Jacob's ladder" of the man-God theandry through the intercession of the God-Man – Jesus Christ. Man – "image and likeness of God" – regains the likeness of God through regeneration, imitating the appointed Son of God through asceticism and mysticism, and this fact is sublimely captured and illustrated by the icon. The icon thus defines itself as an aesthetic x-ray of holiness and personal theosis, a mirror of transcendence cast over the immanence of human nature. The present study, without exhaustive claims, wants to summarize the Christian anthropology reflected in the iconography.

Keywords: icon, iconology, anthropology, saint, holiness, theosis.

Introducere

Iconizarea omului a devenit posibilă prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu[2], prin nașterea Dumnezeu-Omului, iar teandrica relație a omului cu Ipostasul divin înomenit a devenit o *Imitatio Christi*[3] a cărei finitudine s-a aflat prin înfiere harică în "brațele părintești" ale cerescului Tată. Teandria este unirea intimă între om și Dumnezeu, o tainică co-participare[4], iar modelul desăvârșitei teandrii este reprezentat de perihoretica ipostaziere a Dumnezeu-Omului, enipostazierea în Iisus Hristos. Dumnezeu, prin asumarea benevolă a firii umane – o sublimă teantropie, a inițiat o artă „purtătoare de taină" (misticoforică) – *iconografia* – care, mai mult decât a avea simple scopuri decorative, pedagogice și estetice, are și capabilitatea de a reflecta și de a transmite taine divine și de a comunia persoanele iconizate și privite cu privitorii.[5]

---

[1] **** 322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, pref. de Gabriel Liiceanu, ed. a IV-a, Edit. Humanitas, București, 2014, p. 36.

[2] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, 8, stud. introd. și trad. Teodor Baconsky, Edit. Fundația Anastasia, București, 2009, p. 299: „Mărturisind întruparea, icoana opunei falsei antropologii a confesiunilor occidentale (ca și celei dezvoltate în cultura contemporană decreștinată) adevărata antropologie creștină."

[3] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Întâia sută a capetelor despre dragoste*, 55, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. II, ed. a 2-a, trad. din lb. greacă de Dumitru Stăniloae, Edit. Humanitas, București, 1999, p. 113: „Cel ce iubește pe Hristos desigur că-L și imită după putere."

[4] gr. *syn-symmetochí*

[5] Stéphane BIGHAM, *Icoana în tradiția ortodoxă*, trad. Diana Preda, Cornel Apostol, Oradea, Edit. Theosis, 2016, p. 53

Omul începe să conștientizeze chemarea și menirea sa doar prin credința în Dumnezeu-Omul Cel înviat, și pornește în avântul său duhovnicesc teandric spre Tabor, doar după ce se dezbracă de hainele ponosite ale păcatului și de acoperămintele cusute din frunze de smochin[6] ale deprinderilor rușinoase, redobândind simțământul veșniciei, ofilit de păcat.[7] Dar fiecărui om i s-a dat putința de "a-și veni în sine", de a se radiografia duhovnicește, de a-L căuta pe Dumnezeu înlăuntrul său[8], căci „fiecare om găsește în sine însuși oglinda în care poate să recunoască pe Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu în chipul său este mai sigură decât cunoașterea lui Dumnezeu din lucrările sale."[9]

Iconografia și nuanțele sale antropologice

În spiritul *Scării* Sfântului Ioan Scărarul, afirmăm că arta este fiica cea mare a religiei, o "doină" născută din nostalgia edenică, din dorul de rai, și are ca funcție principală mijlocirea și înnobilarea cultului – vehicul al desăvârșirii omului. Arta nu constituie o creație paradisiacă, nu a fost necesară în rai, deoarece acolo domnea perfecțiunea și frumusețea primordială; abia păcatul originar a dat naștere și artei, cu scopul de a umple golul lipsei esteticii ontice paradisiace, golul pierderii asemănării cu Creatorul, devenind astfel *theótenică*.[10] Așadar, „imaginea s-a născut odată cu Biserica, ea face parte din adevărul revelat"[11], ca asignare[12] cromatică a împărtășirii lumii a Celui ce se definește ca Frumusețe absolută și izvor al frumosului – Dumnezeu[13]: „Pictura religioasă e spiritualizarea omenirii în lumina gloriei cerești. (...) Ea e frumusețea din lume văzută în cauza ei transcendentă, care e frumusețea divină."[14]

Arta nu poate fi niciodată religie, însă icoana este teologie, căci aceasta pregătește starea sufletului pentru îmbrățișarea credinței și descoperă prin culoare Subiectul credinței. „Arta religioasă suie în nemărginitele claritățideschise de certitudinile credinței."[15] De aceea arta bizantină nu reproduce naturalismul, nu copie natura, nici o imită, ci o stilizează, o lămurește prin sita realismului transcendental, a naturii spiritualizate, pnevmatizate. Stilul bizantin – concretizare estetică a dogmelor ortodoxe – mărturisește și propovăduiește tăcut transfigurarea și eternitatea, exemplifică iconicitatea celor de dincolo și a celor de aici "absorbite" de cele de dincolo. Astfel putem afirma că icoana nu reprezintă *ceva* sau doar *pe cineva*, ci face simțită prezența a *ceva* sau a *Cuiva*.

Rolul artei în iconurgie îl constituie reprezentarea cu cucernicie și sacră cuviință a chipurilor sfinților, iar rolul iconografiei în antropologie constă în crearea cadrului vizual didactic al deznodământului ascetic și teandric al vieții umane – unirea cu Hristos, îndumnezeirea (*theosis*)[16]. Însă umanitatea lui Hristos indică sensul și deschide calea spre

---

[6] cf. Fc. 3, 7.

[7] Sfântul IUSTIN POPOVICI, *Abisurile gândirii și simțirii umane. Studii teologice*, trad. din neogr. de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, studiu introd. și note de pr. dr. Gabriel Mândrilă, București, Edit. Sophia / Metafraze, 2013, p. 103.

[8] cf. Luca 17, 21: „Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru".

[9] Jürgen MOLTMANN, *Treimea și Împărăția lui Dumnezeu. Contribuții la învățătura trinitară despre Dumnezeu*, trad. din lb. germ. și postfață de Lect. Univ. dr. Daniel Munteanu, Edit. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007, p. 34.

[10] *Theóten = gr.* de la Dumnezeu

[11] Guy FONTAINE, *Cinci lecții despre Ortodoxie*, II, pref. de pr. Boris Bobrinskoy, trad. de Nicolae Turcan, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, p. 42.

[12] Fixare, determinare.

[13] DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine. Teologia mistică*, I.4, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introd., note, glosar de termeni și bibliografie de Marilena Vlad, Iași, Edit. Polirom, 2018, p. 57: „toate sunt aduse la ființă prin bunătatea Sa făcătoare de ființă; (...) precum și de o sacră frumusețe."

[14] Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului*, Bacău, Edit. Babel / Constanța, Edit. Sfinții Martiri Brâncoveni, 2012, p. 102.

[15] N. Crainic, *Nostalgia paradisului...*, p. 155.

[16] Vladimir LOSSKY (*De mystische Theologie*, p. 84): „îndumnezeirea este «participarea la viața divină a Preasfintei Treimi»," apud P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 202.

îndumnezeirea omului (*theosis*-ul amintit de Sfinții Părinți): „Umanizarea lui Dumnezeu, prin întrupare, este condiția necesară a deificării omului în Hristos."[17]

Omul – chip al Chipului lui Dumnezeu

„Omul este chipul *real* al lui Dumnezeu prin creația divină[18], dar omul e asemănarea *posibilă* a lui Dumnezeu. (...) Gradul culminant al chipului lui Dumnezeu în om este geniul, care poate să fie sau nu creștin, gradul culminant al asemănării e sfântul, care nu poate fi decât creștin."[19] Însă omul contemporan s-a depărtat de Dumnezeu – izvor și ideal al culturii creștine, s-a autodeificat, iar această antropocentrizare sinonimică cu individualismul, trădează o abstractizare a noțiunii de *om*, orbecăirea acestuia spre nihilism cronic fiind inevitabilă.[20]

Omul contemporan și-a pierdut rădăcinile lui transcendente, căutând să se autodeifice fără a se îndumnezei (*theosis*) în Dumnezeu. Parcă a uitat sau nu mai vrea să știe că omul adevărat, real, supraistoric, etern, este acel *homo religiosus* lăudat de M. Eliade, omul primordial, fiindcă religia îi deschide porțile gândirii nemărginite, pe când știința și filosofia sunt doar ipotetic și iluzoric nemărginite. „Omul, ca dealtfel întreaga creație, reflectă adevărul în măsura acceptării lui Dumnezeu, unicul izvor al adevărului și Adevărul Însuși, la care raportându-se antinomic mai multe adevăruri, devin nule."[21]

Omul nu este un creator[22], cu atât mai puțin unul *ex nihilo*, ci doar un umil imitator, atât în artă cât și în cele duhovnicești. „Acest animal rațional și gânditor, omul, operă și imitație a naturii divine pure"[23], devine la rândul său imitator al Creatorului său prin împlinirea sfintelor porunci[24] și se aseamănă cu Creatorul său prin contribuția sa aproape insignifiantă la frumusețea creației, iconografia fiind o oglindire a acestei frumuseți celeste radiate spre imanent.[25]

Sfântul – chip și asemănare a lui Dumnezeu sau restaurarea omului paradisiac

În om fuzionează în mod strălucit natura materială a creației cu natura spirituală, cerească, încât se fundamentează definirea unor oameni ca fiind / devenind "îngeri în trup", adică „spirit exprimat în formă materială și materie exprimată în formă spirituală."[26] Deși înveșmântat în "hainele de piele" ale materialității, omul prezintă un avantaj (nu o filautică superioritate iararhică) față de îngeri, întrucât omul constituie icoana Cuvântului întrupat[27], icoana Sa vie – *eikon Eikonos* (chip al Chipului).

Doar raportându-ne la Persoana Mântuitorului Hristos și la relația Acestuia cu noi putem încerca să înțelegem icoana ca fiind un veridic chip artistic al umanității istorice

---

[17] pr. prof. dr. Dumitru POPESCU, *Omul fără rădăcini*, București, Edit. Nemira, 2001, p. 26.

[18] Ioannis ROMANIDES, *Dogmatica patristică ortodoxă: o expunere concisă*, trad. Dragoș Dâscă, Sibiu, Edit. Ecclesiast, 2010, p. 115: „omul nu este, strict vorbind, chipul lui Dumnezeu, ci este numit astfel în mod convențional și este astfel prin har, de vreme ce singurul chip neschimbător al lui Dumnezeu este Cuvântul, iar omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu."; Sf. IUSTIN POPOVICI, *Abisurile gândirii* ..., p. 112: „Chipul lui Dumnezeu din firea umană are un sens ontologic și (unul – n.n.) teleologic...".

[19] N. CRAINIC, *Nostalgia paradisului...*, p. 32.

[20] Michel DUFRENNE, *Pentru om*, Edit. Politică, București, 1971, p. 233: „omul își născocește astăzi și o altă moarte: acolo unde crima încă nu s-a comis, se întrevede o sinucidere sau cel puțin o abdicare: omul renunță să fie om."

[21] Pr. Gabriel CIOFU, *FRÂNTURI DE ZIar sau Articole incomode III*, pref. de prof. Ioan Țicalo, postfață de Dumitru Teodorescu, Biblioteca Miorița, Câmpulung Moldovenesc, 2021, pp. 23-24.

[22] Verbul a crea – în evreiește *bara*, este rezervat în textele scripturisitice numai lui Dumnezeu.

[23] Sfântul GRIGORIE AL NYSSEI, *Despre feciorie, epistolă îndemnătoare la viața de virtute*, 12, PG 46, 369B, *apud* Panayotis NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ed. a IV-a, studiu introd. și trad. diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2009, p. 204.

[24] cf. Ioan 13, 15: „Că v-am dat vouă pildă, ca, precum v-am făcut Eu vouă, să faceți și voi".

[25] „Omul este un animal rațional prin voința Creatorului, schimbător și muritor din vina lui, redobânditor al nemuririi prin aceeași voință divină". (Petre ȚUȚEA, *Omul – Tratat de antropologie creștină*, ed. și pref. de Cassian Maria Spiridon, Edit. Timpul, Iași, 2003, p. 462).

[26] N. CRAINIC, *Nostalgia paradisului...*, p. 40.

[27] P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 61.

transfigurate în veșnicie, și o sublimă epitomă a întregii creații și un smerit encomion la adresa Creatorului. Iconizarea sfântului se identifică cu o surprindere a momentului unirii acestuia cu Hristos, al hristofaniei și hristoforiei sale, un snapshot al ajungerii la un *terminus ad quem*[28]. Icoana este o tainică imagine întrucât se situează între cel reprezentat – Hristos sau un sfânt anume, și cel ce o privește, încât vederea chipului lui Hristos într-o icoană sau în omul ”purtător de Hristos”, face ca acea persoană să fie prezentă, dar într-un mod tainic. Printre altele, acesta „este unul dintre scopurile icoanei ortodoxe, și anume, de a actualiza prezența persoanelor reprezentate.”[29]

Icoana este slujitoare sfințeniei, deoarece vădește rezultatul curățirii omului de păcat și atingerea scopului vieții mundane: viața veșnică, ca un sfârșit de recapitulare[30] a peregrinării omului spre Dumnezeu. Din acest motiv putem defini icoana ca fiind „experiența spirituală a sfințeniei.”[31] Deși omului contemporan i se pare că sfințenia este un concept învechit, ezoteric – un utopic standard imposibil de atins, trebuie să i se amintească actualitatea, exoterismul și veșnicia acesteia și că „e singurul remediu la relele de pe pământ”[32]. În acest sens apare convingerea că „frumusețea sfințeniei este în afara oricărei distrugeri, căci ea este de esență divină. Este singura capodoperă care durează în veșnicie. Capodoperă pe care orice ascet o sculptează în propria persoană.”[33]

„Arta ortodoxă (...) este expresia covârșitoare a concepției ascetice, precum regimul monahal, care constituie o glorie a Bisericii răsăritene, e realizarea în fapt a aceleiași concepții.”[34] Ascetul este sfânt prin lucrarea harului, om care și-a redobândit nu doar chipul[35], ci și asemănarea cu Dumnezeu[36], purificându-și natura umană, spiritualizînd-o și îndumnezeind-o în chip theoeidic[37] după modelul desăvârșirii – Hristos. Este de ajuns să privim iconografia sobră (atât prin grafismul desenului și rudimentaritatea compozițională cât și prin cromatica restrânsă) și să contemplăm siluetele ”descărnate” ale Sfinților cuvioși și pustnici din pronaosul bisericii Mănăstirii Cozia (sf. sec. al XIV-lea) ca să ne încredințăm de putința omului prin asceză și isihie de a transmorfiza anatomia umană spre pnevmatizarea trupului și spiritualizarea materiei. Așijderea și privind la picturile murale ale bisericii de la Arbore (Suceava, înc. sec. al XVI-lea), cu compoziții ale căror personaje par desprinse de mundan, cu gesturi și *contraposto*-uri ce frizează ilogismul anatomic, sau mai bine zis descoperă firea tainică a trupurilor purtătoare de Hristos din Împărăția nematerialnică a veșniciei. Deși icoana a fost asemănată deseori cu o fereastră spre absolut, spre lumea nevăzută, totuși „icoanele nu sunt ferestre transparente prin care putem privi mai mult sau mai puțin direct obiectele fizice,

[28] *lat.* punct de destinație.
[29] Stéphane BIGHAM, Nicolas Ozoline, *Teologia icoanei. 9 studii de iconologie*, trad. de Cristian Imbrea, Edit. Theosis, Oradea, 2021, p. 16
[30] gr. *anakefalaíosi.*
[31] L. Uspensky, *Teologia icoanei ...*, p. 171.
[32] Constantin Virgil GHEORGHIU, *Dumnezeu nu primește decât duminica*, trad. din lb. franceză de Gheorghiță Ciocioi, Edit. Sophia, București, 2018, p. 180.
[33] C. V. GHEORGHIU, *Dumnezeu nu primește ...*, p. 163.
[34] Nichifor CRAINIC, *Cursurile de mistică, I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, Edit. Deisis, Sibiu, 2010, p. 251.
[35] diac. Ioan I. ICĂ jr., *„Îndumnezeirea” omului, P. Nellas și conflicul antropologiilor*, (studiu introductiv la Panayotis NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ed. a IV-a, studiu introd. și trad. diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2009), p. 38: „În interpretarea patristică, crearea omului «după chipul lui Dumnezeu» – identificat cu Cuvântul sau Fiul lui Dumnezeu (Col.1, 15; 1 Co. 15, 49) – modelarea lui Adam ca și «chip» creat al„Chipului” necreat și veșnic al Tatălui Care e Fiul Său, sugerează caracterul *iconic* al ontologiei umane, relația ontologică prin care omul este unit cu Arhetipul său etern.”
[36] P. NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit...*, p. 132: „Prin cunoașterea dreaptă și iubirea liberă omul poate să se înalțe în Hristos de la «după chip» la Chip, ca să ajungă adică la asemănare.”
[37] *Theoeidís* = *gr*. dumnezeiesc, care este ca Dumnezeu, care are formă dumnezeiască, în forma lui Dumnezeu (cf. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească*, 30, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introducere, note și glosar de Marilena Vlad, Iași, Polirom, 2021, p. 191).

ci au mai degrabă rol de oglindă pe a cărei suprafață vedem nu obiectele în sine, ci numai reflecțiile lor distorsionate. Obiectele văzute în oglindă se află într-o relație dinamică cu sursa lor, fiindcă apar doar în virtutea prezenței imediate și continue a obiectului actual, fără de care nu există. (...) Analogă modelului reflecției, întreaga reprezentare (literară sau artistică) este un fel de oglindă distorsionată, o suprafață lucioasă pe care zărim un licăr al unei enigme, «căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură; acum cunosc în parte» (*cf.* I Cor. 13, 12).”[38]

Cu toate acestea sfântul reprezintă o realitate a ortopraxiei, nu un mit sau închipuire, nici o funcție disjunctivă a societății; omul nu ajunge niciodată sfânt prin propria sa natură și printr-o sforțare solitară, ci întotdeauna prin participare teandrică la îndumnezeire: „Termenul de *Qadosh, ágιoς, sacer, sanctus* implică o relație de apartenență totală la Dumnezeu și postulează un statut aparte.”[39] De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere și convingere că „singurul, unicul Sfânt *prin firea Sa* este Hristos, mădularele Sale nu sunt sfinte decât *prin participarea lor* la această unică sfințenie.”[40]

Prin vederea sfântului în icoane ne încredințăm că Dumnezeu „S-a făcut și Om, pentru ca omenirea să se apropie cu ușurință de El.”[41] Icoana înveșnicește schimbarea la față a omului pe muntele taboric al ascezei, reconfigurarea (*anáplastia*) vremelnicului în eternitate prin contribuția decisivă a Dumnezeului înomenit – Iisus Hristos[42]. Cine nu acceptă icoana, refuză Întruparea și respinge iconomia divină[43]. Așadar, „oricare dintre creștini care arată dispreț icoanelor sfinților merită moarte duhovnicească; oricine le cinstește are, neîndoielnic, dreptul la viață veșnică.”[44]

Nu doar ascetul năzuiește și se atinge de ”asemănarea cu Dumnezeu”, ci orice om întru care trăiește Hristos[45], și mai ales mucenicul, acel om care prin jertfelnicia sa se aseamănă cu Hristos – Jertfa cea neprihănită, Păstorul și Mielul[46]. În sprijinul acestei afirmații avem cuvintele Sfântului Ignatie Teoforul, care socotea moartea martirică o trăire în Hristos, o primire a luminii curate, încât doar ajungând la Hristos va fi om (*ánthropos*) deplin și următor al pătimirilor Dumnezeului său.[47] Mai plastic și neaoș spus, observăm că în Împărăția lui Dumnezeu nu se poate ajunge decât trecând cu onoare prin haosul acesta mundan, precum Harap-Alb prin încercările Împăratului Roș.

Concluzii

Cu toată acceptabilitatea noastră prin credință și fără a divaga, putem să ne apropriem obiectivismul ideii că „este imposibil să cerceteze cu știința obiectivă «modelul» pe baza căruia

---

[38] arhimandrit Maximos CONSTANS, *Arta de a vedea. Paradox și percepție în iconografia ortodoxă*, trad. din lb. engleză de Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017, p. 35.
[39] P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 125.
[40] P. EVDOKIMOV, *Arta icoanei...*, p. 127.
[41] Sfântul NICETA DE REMESIANA, *Opere*, trad. din lb. latină, introd. și note de lect. dr. Ovidiu Pop, Edit. Sophia, București, 2009, p. 17.
[42] arhim. M. CONSTANS, *Arta de a vedea...*, p. 152: „Prin asumarea «chipului de rob», Dumnezeu cel Nevăzut, cel Lipsit de formă, consimte la o circumscriere în timp și spațiu, la a trăi într-o lume marcată de obiectificare. A consimți la a avea un trup înseamnă a fi încadrat de marginile înguste ale ieslei, a fi ținut în poala mamei, țintuit pe brațele crucii și reprezentat într-o operă de artă.”
[43] L. USPENSKY, *Teologia icoanei* ..., p. 114: „în ochii Bisericii, negarea icoanei lui Hristos echivalează cu negarea întrupării Sale, cu negarea întregii iconomii a mântuirii noastre. Iată de ce, atunci când Biserica apără imaginile sacre, ea nu apără doar rostul lor didactic și nici aspectul lor estetic, ci însăși temelia credinței creștine.”
[44] Abu QURRA, *Despre cinstirea Sfintelor icoane*, III, trad. Lidia Rus, introd., note, comentarii, indici de prof. univ. dr. Remus Rus, București, Univers Enciclopedic Gold, 2012, p. 131.
[45] cf. Gal. 2, 20.
[46] GRIGORE CEL MARE, *Dialoguri*, III.I.8, trad. din lb. latină de Cristina Horotan, notă introd., tabel cronologic și plan al tratatului de Alexander Baumgarten, note de Cristina Horotan și Alexandru Daroni, Edit. Polirom, Iași, 2017, p. 191: „să-L imităm pe Acela care a luat chip de sclav, ca să nu fim noi sclavii păcatului.”
[47] Sfântul IGNATIE AL ANTIOHIEI, *Epistola către Romani*, VI, 2, trad., note și indici pr. dr. Dumitru Fecioru, în *Scrierile Părinților Apostolici*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1995, p. 212; John BERR, *A deveni om. Meditații de antropologie creștină în cuvânt și imagine*, trad. din lb. engl. Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017, p. 3.

a fost făcut omul. Așa cum adevărul icoanei se află în persoana zugrăvită pe ea, tot așa și adevărul omului se află în modelul lui." Chipul omenesc devine pe deplin chip al lui Dumnezeu numai în Hristos[48], de aceea „omul este înțeles de Părinți în mod ontologic numai ca ființă teologică. *Ontologia lui este iconică*."[49]

În sfinți noi vedem și cinstim îndumnezeirea firii umane, revărsarea iubirii lui Dumnezeu față de oameni și întru oameni, iar expresia iconografică a acestei realități agapice este nimbul sau aureola, care nu este altceva decât un atribut iconografic, o mărturie a luminii necreate, o expresie exterioară a sfințeniei intrinseci, strălucire a slavei lui Dumnezeu[50] (de care să avem cu toții parte).

BIBLIOGRAPHY

1. *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1982.
2. *** *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. II, ed. a 2-a, trad. din lb. greacă de Dumitru Stăniloae, Edit. Humanitas, București, 1999.
3. *** *Scrierile Părinților Apostolici*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1995.
4. *** *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, pref. de Gabriel Liiceanu, ed. a IV-a, Edit. Humanitas, București, 2014.
5. BERR, John, *A deveni om. Meditații de antropologie creștină în cuvânt și imagine*, trad. din lb. engl. Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017.
6. BIGHAM, Stéphane, *Icoana în tradiția ortodoxă*, trad. Diana Preda, Cornel Apostol, Oradea, Edit. Theosis, 2016.
7. BIGHAM, Stéphane; OZOLINE, Nicolas, *Teologia icoanei. 9 studii de iconologie*, trad. de Cristian Imbrea, Edit. Theosis, Oradea, 2021.
8. CIOFU, Gabriel pr., *FRÂNTURI DE ZIar sau Articole incomode III*, pref. de prof. Ioan Țicalo, postfață de Dumitru Teodorescu, Biblioteca Miorița, Câmpulung Moldovenesc, 2021.
9. CLÉMENT, Olivier, *Le visage interieur*, Edit. Stock, Paris, 1977.
10. CONSTANS, Maximos arhimandrit, *Arta de a vedea. Paradox și percepție în iconografia ortodoxă*, trad. din lb. engleză de Dragoș Dâscă, Edit. Doxologia, Iași, 2017.
11. CRAINIC, Nichifor, *Cursurile de mistică, I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, Edit. Deisis, Sibiu, 2010.
12. CRAINIC, Nichifor, *Nostalgia paradisului*, Bacău, Edit. Babel / Constanța, Edit. Sfinții Martiri Brâncoveni, 2012.
13. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească*, 30, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introducere, note și glosar de Marilena Vlad, Iași, Polirom, 2021.
14. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine. Teologia mistică*, ed. bilingvă, trad. din lb. greacă, introd., note, glosar de termeni și bibliografie de Marilena Vlad, Iași, Edit. Polirom, 2018.
15. DUFRENNE, Michel, *Pentru om*, Edit. Politică, București, 1971.

[48] Olivier CLÉMENT, *Le visage interieur*, Edit. Stock, Paris, 1977, p. 36.
[49] P. NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit...*, p. 69
[50] Nikolai Mihailovici TARABUKIN, *Sensul icoanei*, trad. și postfață de Vladimir Bulat, ed. îngr. de Adrian Tănăsescu-Vlas, București, Edit. Sophia, 2008, p. 104: „Contemplând neîncetat în inima sa chipul lui Dumnezeu, omul dobândește peste un timp pentru mintea sa *o anumită strălucire asemănătoare unei raze*. În iconografie, această afirmație a dobândit expresie exterioară sub forma nimburilor din jurul chipurilor de sfinți,"

16. EVDOKIMOV, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, trad. Grigorie Moga și Petru Moga, București, Edit. Sophia, 2014.

17. FONTAINE, Guy, *Cinci lecții despre Ortodoxie*, pref. de pr. Boris Bobrinskoy, trad. de Nicolae Turcan, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017.

18. GHEORGHIU, Constantin Virgil, *Dumnezeu nu primește decât duminica*, trad. din lb. franceză de Gheorghiță Ciocioi, Edit. Sophia, București, 2018.

19. GRIGORE CEL MARE, *Dialoguri*, III.I.8, trad. din lb. latină de Cristina Horotan, notă introd., tabel cronologic și plan al tratatului de Alexander Baumgarten, note de Cristina Horotan și Alexandru Daroni, Edit. Polirom, Iași, 2017.

20. MOLTMANN, Jürgen, *Treimea și Împărăția lui Dumnezeu. Contribuții la învățătura trinitară despre Dumnezeu*, trad. din lb. germ. și postfață de Lect. Univ. dr. Daniel Munteanu, Edit. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007.

21. NELLAS, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ed. a IV-a, studiu introd. și trad. diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2009.

22. POPESCU, Dumitru pr. prof. dr., *Omul fără rădăcini*, București, Edit. Nemira, 2001.

23. QURRA, Abu, *Despre cinstirea Sfintelor icoane*, III, trad. Lidia Rus, introd., note, comentarii, indici de prof. univ. dr. Remus Rus, București, Univers Enciclopedic Gold, 2012.

24. ROMANIDES, Ioannis, *Dogmatica patristică ortodoxă: o expunere concisă*, trad. Dragoș Dâscă, Sibiu, Editura Ecclesiast, 2010.

25. Sfântul IUSTIN POPOVICI, *Abisurile gândirii și simțirii umane. Studii teologice*, trad. din neogr. de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, studiu introd. și note de pr. dr. Gabriel Mândrilă, București, Edit. Sophia / Metafraze, 2013.

26. Sfântul NICETA DE REMESIANA, *Opere*, trad. din lb. latină, introd. și note de lect. dr. Ovidiu Pop, Edit. Sophia, București, 2009.

27. TARABUKIN, Nikolai Mihailovici, *Sensul icoanei*, trad. și postfață de Vladimir Bulat, ed. îngr. de Adrian Tănăsescu-Vlas, București, Edit. Sophia, 2008.

28. ȚUȚEA, Petre, *Omul – Tratat de antropologie creștină*, ed. și pref. de Cassian Maria Spiridon, Edit. Timpul, Iași, 2003.

29. USPENSKY, Leonid, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, stud. introd. și trad. Teodor Baconsky, Edit. Fundația Anastasia, București, 2009.